

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.139>
УДК 32.22/28(477.62)

Володимир ЛИТВИН

доктор історичних наук, професор, академік НАН України,
головний науковий співробітник,
відділ воєнно-історичних досліджень,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
gonzzales@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7560-2482>

Ярослава ВЕРМЕНИЧ

докторка історичних наук, професорка, член-кореспондент НАН України,
завідувачка відділу історичної регіоналістики,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
verrosla@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4445-9492>

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Мета статті — інституалізація безпекової регіоналістики як міждисциплінарної галузі знання, орієнтованої на вивчення впливу регіонального фактора на безпекову динаміку, обґрунтування теоретичних моделей забезпечення стабільності регіональних структур, аналіз регіональних соціокультурних процесів і конфліктів, дослідження закономірностей формування та розвитку регіональних комплексів безпеки, генерування стратегій оптимізації національної та регіональної безпекової політики. **Методологія** базується на застосуванні теорій регіональної кластеризації безпеки, які фокусуються на створенні секторальних мереж регіональної взаємодії з метою підвищення стійкості, оперативного реагування на загрози та ефективного функціонування у

Цитування: Литвин В., Верменич Я. Інституалізація безпекової регіоналістики в контексті формування культури інформаційної безпеки України. *Український історичний журнал*. 2026. № 3 (588). С. 139—155. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.139>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2026. № 3 (588)

кризових умовах. **Наукова новизна** обумовлена інноваційною репрезентацією теоретико-методологічних засад безпекової регіоналістики, визначенням її дослідницької сфери, аналітико-прогностичного потенціалу та значення у формуванні культури інформаційної безпеки України. **Висновки.** Доведено, що інституалізація безпекової регіоналістики забезпечить створення теоретико-методологічного інструментарію осмислення регіонально-безпекової дихотомії сучасного світу, становлення надійної архітектури безпекової стабільності на основі поєднання інформаційних, військово-політичних, економічних і соціокультурних складових, вибудову аналітичної моделі регіональної кластеризації території України та розвиток українських безпекових студій. З огляду на інноваційний потенціал безпекової регіоналістики вбачається доцільним її інтеграція до пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Ключові слова: безпекова регіоналістика, інформаційна безпека, регіональний кластер безпеки, регіональна аналітика, безпекова культура.

В умовах російської агресії головним інформаційно-аналітичним нарративом українського соціогуманітарного дискурсу стала «ідея безпеки», яка дедалі більше сприймається як нова ідеологія XXI ст. Глобальний світ стикається з викликами, які вже неможливо уявити без потужної інформаційної складової. Інформаційна експансія активно використовується провідними державами світу для реалізації своїх геополітичних інтересів, що об'єктивно призводить до трансформації інформаційної боротьби в інформаційні війни. Метою таких війн є інформаційне домінування, «переформатування» інформаційного простору та використання його як фактору дисбалансу міжнародного безпекового середовища. Основні напрями сучасних інформаційних війн спрямовані на знищення культури інформаційної безпеки суспільства, формування гібридного світогляду та руйнування історичної пам'яті. Сенс інформаційної війни полягає в маніпулюванні інформацією з метою примушення суспільства до ухвалення рішень, вигідних агресору. У результаті важко визначити, коли починається та коли закінчується інформаційна війна, наскільки вона потужна чи руйнівна.

Ефективна протидія інформаційним війнам є можливою лише за умови комплексного підходу, який передбачає усталення культури інформаційної безпеки як системи суспільних відносин, а також удосконалення норм законодавства, спрямованих на запобігання негативним інформаційним впливам. Тільки системні заходи з управління інформаційною безпекою з боку держави здатні допомогти в подоланні глобальних і регіональних безпекових загроз і викликів. У такому комплексі заходів ключову роль відіграють стратегії, спрямовані на своєчасне виявлення інформаційних небезпек та оперативне реагування на них. Рівень захищеності інформаційного простору — це показник розвитку країни, важливий фактор її економічної, соціальної, правової та політичної стабільності. Від нього залежить не тільки безпека держави, але й сприйняття ситуації міжнародною спільнотою.

Інформаційна агресія є серйозним викликом для національної безпеки України. Захист національного інформаційного простору та забезпечення безпеки в інформаційній сфері розглядаються як стратегічні напрями розвитку суспільства в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України. Втім, проблеми інформаційної безпеки неможливо вирішити лише на загальнонаціональному рівні, без розробки спеціальних стратегій, орієнтованих на специфіку регіональних

і локальних соціумів. Тому постає нагальна потреба формування основ культури інформаційної безпеки (як загальнонаціональної, так і регіонально-локальної), концептуалізації її теоретико-методологічних засад та інституалізації практично-прикладних структур. Розвиток української безпекової культури має стати державним пріоритетом, адже саме спільна взаємодія держави й суспільства здатна зробити безпековий сектор стійкішим та репрезентувати науковий інструментарій критичного мислення, орієнтований на комплексний підхід до аналізу та верифікації інформації. Без якісного та ефективного контролю держави за цими процесами, системного впровадження та реалізації заходів, пов'язаних з інституалізацією культури інформаційної безпеки, на позитивний результат розраховувати не варто.

У глобальному інформаційному суспільстві інформаційна безпека розглядається як стан захищеності національних інтересів країни в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона визначає механізми захисту суспільства та держави від інформації, що справляє негативний свідомісний вплив та перешкоджає сталому розвитку соціуму. За належного рівня функціонування інформаційної безпеки забезпечуються конституційні права й свободи збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірних та об'єктивних інформаційних матеріалів, ефективна система захисту від негативних інформаційних впливів. Інформаційна безпека — це умова здатності суспільства відтворюватися, розбудовуватися, стало й прогресивно розвиватися попри конфлікти та ризики, а також створювати можливості для «переходу» на інноваційний рівень розвитку [1].

Безумовно, такий «перехід» є неможливим без формування основ культури інформаційної безпеки та трансформації всіх сфер буття людини, пов'язаних з функціонуванням інформації та розв'язанням проблем інформаційного суспільства в контексті створення принципово нової технологічної бази його соціальної модернізації. Культура інформаційної безпеки справляє безпосередній вплив на стан національної та регіональної безпеки держави. За її відсутності створюються умови для інформаційної нерівності та множення різноманітних ризиків, пов'язаних із небезпечним впливом інформаційних ресурсів. Суб'єктивний фактор у цьому процесі є ключовим, оскільки неусвідомлення загроз підвищує ризики маніпулювання свідомістю. Рівень комунікаційної культури, критичне ставлення до джерел та медіаграмотність є необхідним базисом протидії інформаційним загрозам та запобігання деструктивним інформаційним впливам.

Розвинута культура інформаційної безпеки забезпечує інформаційну стійкість соціуму до негативних впливів, її мета полягає в гарантуванні прав інформаційного суспільства на об'єктивну, перевірену, безпечну інформацію, на створення інформаційного простору й задоволення інформаційно-комунікаційних потреб. Вона здатна репрезентувати інформаційні програми діяльності, які набирають значення специфічних орієнтирів-цілей та імперативів-приписів, вимог і заборон, спроможних одночасно виконувати функцію і умови, і фактору, і критерію ступеня розвиненості особистості й суспільства [2, с. 5—6]. Тільки високий рівень культури інформаційної безпеки в державі дозволяє активно протидіяти маніпулятивним і пропагандистським атакам ворога та запобігати деструктивним стратегіям культурної експансії.

У сучасних мілітарних реаліях домінантним фактором, який великою мірою визначає стратегії формування основ культури інформаційної безпеки українського суспільства, стає регіональний імператив. Неузгодженість взаємодії між державними органами й місцевими адміністраціями обумовлює появу конфліктогенних ситуацій, які значно зменшують ефективність реагування на небезпеки та ускладнюють передбачення можливих ризиків. Стратегії інформаційної безпеки не є універсальними та однорідними для всіх регіонів України, вони детермінуються низкою факторів, зокрема регіональною, етнічною, мовною, соціокультурною, релігійною, політико-економічною специфікою, рівнем медіаграмотності та критичного мислення населення, доступністю та якістю інформаційних ресурсів. Така своєрідність визначає різні рівні вразливості та стійкості регіонів до інформаційних загроз, а також актуалізує потребу розробки та впровадження диференційованих програм захисту інформаційної безпеки. Очевидно, що такі програми мають базуватися на солідному науковому фундаменті, який акумулює теорії регіональної економіки, просторового планування та менеджменту, регіональної кластеризації та сек'юритизації. Досить слушним є акцентування уваги фахівців на відсутності наукових досліджень, які б комплексно аналізували регіональні виклики у сфері інформаційної безпеки України, а також пропонували можливі сценарії захисту відповідно до специфіки окремих регіонів [3, с. 285—291].

Спробою актуалізації теоретико-практичних вимірів формування культури інформаційної безпеки України на регіональному рівні обумовлена мета пропонованої статті. Вона підпорядкована розв'язанню інноваційної проблеми концептуалізації та інституалізації безпекової регіоналістики як міждисциплінарної галузі знання, яка спрямована на вивчення впливу регіонального фактора на безпекову динаміку, обґрунтування теоретичних моделей забезпечення стійкості та стабільності регіональних структур, аналіз регіональних соціокультурних процесів та конфліктів, дослідження закономірностей формування, функціонування та розвитку регіональних комплексів безпеки, генерування стратегій оптимізації національної та регіональної безпекової політики. Безпекова регіоналістика репрезентується як простір дослідження проблем регіональної та інформаційно-культурної безпеки, формування безпекового дискурсу в умовах глобальних і мілітарних викликів, розробки теорій регіональних кластерів безпеки та аналітичних моделей безпекового регіонального розвитку, пошуку ефективних форм регіонального управління. Вона вивчає просторові аспекти регіональних конфліктів, виявляє причини криз і ризиків у конкретних географічних просторах, пропонує алгоритми антикризових дій.

Історичне перебування України на перетині різних геополітичних впливів, регіональних інтересів і просторово-ідентифікаційних векторів обумовлює серйозні проблеми в забезпеченні інформаційної безпеки на регіональному рівні. Концептуалізація та інституалізація безпекової регіоналістики допоможе усвідомити стратегічно важливу роль регіональної безпеки для підтримання динаміки загальнодержавного розвитку та інформаційного захисту населення на локальному рівні. Гіпотеза пропонованого дослідження орієнтована на обстоювання доцільності застосування потенціалу безпекової регіоналістики в розробці гуманітарної скла-

дової безпекової політики, трансформації стратегій національної та регіональної безпеки, формуванні основ культури інформаційної безпеки, продукуванні дієвих механізмів вирішення регіональних конфліктів та ідентифікаційних криз.

Безпека об'єктивно характеризується територіальністю, адже рівень захищеності будь-яких структур завжди залежить від регіональної специфіки та локалізації загроз. На жаль, більшість сучасних регіональних конфліктів пов'язані з територіальною ідентичністю соціумів, яка формується на основі взаємодії культурних і соціальних передумов — регіональної історії, мови, релігії. Не останнє місце в її формуванні посідає гуманітарна безпека як забезпечення прав і свобод регіональної спільноти на самоідентифікацію, використання рідної мови та традицій. Система регіональних уявлень і цінностей зазвичай складається під впливом регіонального інформаційного простору, саме крізь його призму відбувається сприйняття території та вибудова її ментального образу. Роль інформаційної безпеки на регіональному рівні не менш важлива, ніж на державному, адже розпалення між-регіональної ворожнечі — прямий шлях до реалізації сепаратистських устремлінь. Чинник інформаційної безпеки суттєво впливає на процеси ідентифікації територіальної громади, активізує дію культурних і соціальних маркерів, які визначають сутність регіональних пріоритетів і цінностей.

Системний аналіз економічних, соціокультурних, інфраструктурних і політичних чинників формування ефективної політики безпеки на регіональному рівні — запорука налагодження національної системи безпеки та розробки цілеспрямованих програм для зміцнення стійкості та самодостатності регіонів. Моделювання комплексних регіональних безпекових програм має базуватися на наукових розробках, які акумулюють основні регіональні виклики та корелюються із завданнями зміцнення національної безпеки держави. Для досягнення максимального ефекту доцільно наголосити на трьох взаємопов'язаних блоках, які включають теоретико-методологічні та правові засади формування основ культури інформаційної безпеки на регіональному рівні, визначення регіональних викликів і загроз інформаційній безпеці, генерування короткострокових та стратегічних завдань оптимізації регіональної політики. Очевидно, що науковий простір безпекової регіоналістики є інформаційно-інтелектуальним полем для репрезентації як аналітичних моделей інформаційної безпеки, так і практичних рекомендацій щодо їхнього впровадження на регіонально-локальному рівні.

Певним орієнтиром генерування аналітичних парадигм регіональних безпекових програм можуть бути теорії регіональних комплексів безпеки, розроблені Б. Бузаном та О. Вайвером. Піддаючи критиці теорії зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона, науковці Копенгагенської школи доклали зусиль до обґрунтування парадигми аналізу безпеки на регіональному рівні, наголошуючи на тому, що всі проблеми міжнародної безпеки виникають на основі (інтер)регіональних конфліктів і не мають відношення до цивілізаційних розколів. Учені наполягали на тому, що безпека має регіональний характер, тому її варто аналізувати з погляду представників комплексу регіональної безпеки — групи структур, безпекові інтереси яких взаємопов'язані настільки, що їх не можна розглядати окремо [4, с. 123].

Ключовим концептом класичної теорії регіональних комплексів безпеки є ідентичність, яка через спільну культуру, історію та цінності виступає елементом консолідації, формуючи комплекс і впливаючи на його функціональність. Регіональна ідентичність допомагає визначити «своїх» (як безпечну зону) та «чужих» (як джерело загроз). Зміна ідентичності може спричинити руйнування старого та формування нового регіонального комплексу безпеки. З регіональною ідентичністю тісно пов'язані процеси сек'юритизації — дискурсивні практики, у яких артикуляція суспільно значущих проблем набуває екзистенційного смислу та виправдовує використання надзвичайних заходів безпеки. Сек'юритизація історичних інтерпретацій здатна проявлятися в подвійному функціоналі — бути як інструментом захисту ідентичності, зміцнення єдності та згуртованості, так і чинником посилення конфліктності між групами. Вона дозволяє державі мобілізувати різноманітні ресурси, але також може використовуватися для маніпулятивних технологій.

Теорія сек'юритизації (*securitization*) розглядається як модель ідеології національної безпеки, яка чітко орієнтована на осмислення проблем соціально-безпекової сфери. Б. Бузан, досліджуючи цей феномен, запропонував концепцію соціального конструювання реальності, у межах якої соціальний порядок слід розуміти як конструкт, що дає можливість визначення критеріїв типологізації та класифікації соціально-безпекових систем. Виокремлюючи три рівні безпеки — рівень індивіда (безпека індивідів), рівень держави (національна безпека) та рівень системи (міжнародна безпека) — Б. Бузан наголошував на необхідності комплексного підходу до дослідження безпекових проблем і важливості акцентування уваги на розумінні логіки дій (*modus operandi*) регіональних акторів [5, с. 5—28].

У контексті розвитку ідей сек'юритизації Р. Таваресом була запропонована теорія кластерів регіонального миру й безпеки, яка базується на ідеях «взаємозалежності в області безпеки» та аналізує, як регіональні актори формують спільне розуміння загроз. Розглядаючи конфліктні моделі регіональних кластерів, він наголошував на тому, що для розуміння регіональної динаміки й побудови миру та безпеки необхідно системно аналізувати внутрішні механізми взаємодії в кожному конкретному регіоні. Методологічним інструментарієм такого аналізу Р. Таварес визначив регіональний кластер, який включає шість ключових елементів: агенти миру й безпеки, інструменти для побудови миру, модель безпеки, конфліктна модель, позитивна модель світу та рівень регіональної інтеграції. Варіативність кластерів миру й безпеки представлялася ним у вигляді регіональної фрагментації, регіональної коаліції, регіонального співтовариства та регіонального державного устрою [6, с. 107—127].

У загальному розумінні кластерні моделі безпеки є конструкціями діалогічної взаємодії, які здатні підвищувати дієвість національної системи безпеки та виступати не лише інструментом реагування на виклики, а й засобом стратегічного передбачення [7, с. 2—25]. Ефективність захисту в подібних структурах зростає внаслідок синергії, взаємодопомоги, інтеграції інновацій та оперативного реагування на небезпеки. У результаті застосування кластерного моделювання формується своєрідна регіональна «мережа довіри й відповідальності», яка здатна швидко реагувати на локальні виклики. Регіональний кластер функціонує як інтегрована

система, синергетичний потенціал якої визначається спроможністю координувати дії на місцевому рівні, оперативно обмінюватися інформацією про небезпеки, мобілізувати та розподіляти ресурси, передбачати потенційні ризики та розробляти попереджувальні заходи [8, с. 343—349]. Кластерний підхід виступає дієвим інструментом активізації інноваційних процесів, забезпечуючи ефективне використання ресурсного потенціалу та формування мережових зв'язків [9, с. 74—86].

У термінологічному значенні «кластери безпеки» трактуються як взаємопов'язані системи зі схожими характеристиками безпекових викликів, які здатні спільно протистояти загрозам задля підвищення загальної стійкості національної системи безпеки [10]. Кластеризація регіонів за безпековими ознаками є практичним інструментом для скоординованого підходу в безпековій політиці, оскільки дає змогу консолідувати ресурси, підвищувати гнучкість реагування та системно протидіяти загрозам на локальному рівні. Створення кластерів сприяє стійкості системи безпеки, даючи змогу динамічно відповідати на виклики, гібридні, кібернетичні та технологічні ризики. Кластери безпеки перетворюються на стрижень інтегрованого підходу до керування ризиками, об'єднуючи превентивні заходи, безперервний моніторинг, аналітичну оцінку небезпек і координацію дій на місцевому й регіональному щаблях [11, с. 21—25].

Проблемам теоретико-методологічного забезпечення кластерного аналізу присвячена значна кількість наукових, переважно, економічних досліджень. Репрезентовані основні концептуальні парадигми (системно-аналітична, інституційна, статистична й мережева), які забезпечують системність і комплексність аналітичного підходу [12]. Що ж стосується концептуального обґрунтування формування безпекових кластерів як багаторівневих систем, визначення принципів, підходів і методів їх системного аналізу, то подібних досліджень явно бракує. Саме на побудові методологічної рамки дослідження регіональних кластерних безпекових систем на основі принципів мережевої системності та синергетичної взаємодії і концентрує свою увагу безпекова регіоналістика. Її предметно-об'єктна сфера орієнтована на дослідження взаємозв'язку між регіональними процесами, культурою, політикою, економікою та питаннями безпеки в контексті аналізу регіональних викликів і конфліктів, осмислення архітектури безпеки та генерування стратегій захисту інтересів на рівні регіону. У науковому просторі безпекової регіоналістики відбувається розробка аналітичних моделей захисту життєво важливих інтересів регіонів (території, населення, інфраструктури) від внутрішніх і зовнішніх загроз, осмислення причин і наслідків їх нестабільного безпекового розвитку, прогнозування можливих конфліктів і криз, експертиза ефективності безпекових ініціатив.

У безпековій регіоналістиці увага акцентується як на матеріальних аспектах забезпечення розвитку регіональних соціумів (економіка, екологія, інфраструктура), так і нематеріальних (соціальна свідомість, якість життя, захист прав). Серед ключових аспектів безпекової регіоналістики виокремлюють:

- економічну безпеку, орієнтовану на стабільність економіки, захист капіталу, модернізацію виробництва, забезпечення зайнятості населення та ефективне задоволення потреб регіону;

- соціальну безпеку, підпорядковану вирішенню завдань підтримання якості життя, доступності соціальної сфери, поліпшення здоров'я та демографічної ситуації, формування регіональної ідентичності;
- гуманітарну безпеку, як стан захищеності життєво важливих інтересів регіональної спільноти, що охоплює забезпечення її прав і свобод на регіональну самоідентифікацію, використання рідної мови та традицій;
- інфраструктурну безпеку, спрямовану на захист критичної інфраструктури та стабільного функціонування всіх систем життєзабезпечення регіону;
- екологічну безпеку, покликану гарантувати сприятливі умови довкілля та мінімізацію екологічних ризиків;
- політико-правову безпеку як інструмент захисту інтересів громадян, запобігання та нейтралізації загроз на рівні регіонального управління.

Розробляючи теоретичні засади створення та функціонування регіональних безпекових систем, безпекова регіоналістика орієнтується на комплексне вивчення загроз з урахуванням аналізу зовнішніх (конфлікти, війни, тероризм) та внутрішніх (економічні кризи, соціальна напруженість, кіберзагрози) небезпек, що є специфічними для конкретного регіону. Розгляд безпекової сфери в регіональному ракурсі як комплексної системи, що акумулює різні види небезпек (військово, економічну, інформаційну, гуманітарну), допомагає осмислити залежність рівня безпекового розвитку від регіональних і соціокультурних факторів. Сучасні стратегії безпекової регіоналістики фокусуються на виробленні адаптаційних моделей, які інтегрують безпековий підхід у регіональне планування, що передбачає підтримку прифронтових територій, реінтеграцію окупованих територій і деокупованих земель, розбудову інфраструктури безпеки.

Системність, мережевість і синергетичність безпекової регіоналістики утворюють тріаду, яка визначає життєздатність та ефективність кластерних моделей у сфері інформаційної безпеки. Їх поєднання формує єдиний аналітико-інформаційний простір, у якому репрезентуються різноманітні стратегії досягнення поставлених цілей і забезпечується швидкодійний механізм осмислення соціальної дійсності. Концептуальні парадигми безпекової регіоналістики надають широкі можливості для вибудови каркаса регіонально-безпекової аналітики, яка підпорядкована комплексному дослідженню захищеності території у військово-політичному, економічному та соціальному вимірах. У рамках регіонально-безпекової аналітики відбувається виявлення ризиків, аналіз конфліктів, оцінка ефективності безпекової політики в межах регіональних кластерів і прогнозування можливих викликів. Системний підхід передбачає застосування різноманітних методів (статистичного, моделювання, класифікації, екстраполяції, порівняння), моніторинг локальних медіа, оцінку інфраструктури, фінансового стану та впливу безпекових викликів на рівень стійкості регіону.

Аналіз стійкості регіонального безпекового кластера, його спроможності протистояти кризам, адаптуватися до змін і забезпечувати сталий безпековий розвиток доцільно здійснювати паралельно в різних сферах — економічній, фінансовій, політичній, екологічній, гуманітарній, військовій, енергетичній. Аналітичні страте-

її визначення стійкості варто розробляти за допомогою відповідних алгоритмів, які формалізуються як інструмент роботи з регіональними сценаріями в межах соціокультурних і безпекових систем. Алгоритмізація регіонально-безпекової аналітики охоплює декілька етапів:

- 1) ідентифікація регіону (чітке окреслення меж і характеристик);
- 2) аналіз регіональної специфіки (вивчення природно-географічних умов, культурно-історичних традицій, соціально-економічних показників, політичних та інституційних особливостей);
- 3) визначення загроз і факторів ризику в регіоні (типологізація зовнішніх і внутрішніх загроз, наявність прифронтових територій);
- 4) оцінка безпекових ризиків (аналіз потенційних загроз і ресурсів громади для їх мінімізації);
- 5) вибір методології аналізу (врахування регіональної специфіки при виборі методологічного інструментарію);
- 6) адаптація загальних моделей і теорій (внесення поправок у загальноприйнятні моделі та теорії з урахуванням регіональних особливостей);
- 7) визначення рівня взаємозв'язків між сусідніми регіонами (аналіз впливу факторів міжрегіональної взаємодії);
- 8) збір та аналіз даних (використання статистичних показників та експертних оцінок);
- 9) розрахунок індикаторів (використання кількісних показників для оцінки стану окремих сфер);
- 10) інтерпретація результатів з урахуванням регіонального контексту (релевантність результатів для конкретного регіону);
- 11) оцінка стійкості та вразливості (визначення здатності регіону протистояти кризам і швидко відновлюватися);
- 12) розробка безпекових стратегій (формування рекомендацій для підвищення безпеки, зміцнення вразливих сфер, мінімізації ризиків);
- 13) реалізація та моніторинг безпекових ініціатив (впровадження завдань з чіткими індикаторами виконання та джерелами фінансування);
- 14) прогнозування рівня соціальної, екологічної, військової безпеки регіону (географічне положення, соціально-політична та військова ситуація, інформаційна безпека).

Репрезентація регіональних безпекових кластерів як інструментів підвищення стійкості національної безпеки обумовлює розробку ключових принципів їх формування. Пріоритетними серед них є:

- комплексність та інтеграція (об'єднання різних сфер і забезпечення взаємодії між елементами безпеки);
- гнучкість та адаптивність (швидкість реагування на кризові ситуації, пристосування до трансформаційних процесів);
- регіональна специфіка (місцева орієнтація та урахування особливостей регіону);
- прозорість і відкритість (забезпечення прозорого обміну інформацією та відповідальності за ухвалення рішень);

- ефективне управління та координація (наявність структури управління та аналітико-прогностичних можливостей);
- ресурсна забезпеченість (наявність фінансування, матеріально-технічних засобів і людського капіталу);
- інноваційність і цифровізація (застосування сучасних технологій і новітніх підходів);
- міжнародна орієнтація та інтеграція (співпраця з міжнародними партнерами, участь в європейських програмах безпеки) [13; 14].

Синтез базових принципів формування сучасних регіонально-безпекових систем дав змогу виокремити чотири основні регіональні безпекові зони, як географічно визначені території з особливим режимом контролю, створені для мінімізації воєнних, економічних чи екологічних загроз:

- найбезпечніші регіони (Захід та частково Центр): Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька області; вони є віддаленими від активних бойових дій і популярними для внутрішнього туризму та релокації;
- відносно безпечні регіони (Центр та Північ): Вінницька, Житомирська, Черкаська, Полтавська області, а також Київ (з урахуванням заходів безпеки); ризик ракетних ударів тут зберігається, але наземна загроза відсутня;
- прикордонні зони (Північ / Північний Схід): Чернігівська та Сумська області мають високий рівень небезпеки через постійні обстріли прикордонних регіонів;
- зона активних бойових дій та високого ризику (Схід і Південь): Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Херсонська області; вони включають прифронтові та тимчасово окуповані території, що знаходяться під постійними обстрілами.

Кожній регіональній безпековій зоні притаманний власний рівень регіональної стійкості — реальної здатності територій ефективно реагувати на загрози будь-якого походження та характеру, витримувати безпекові, економічні й соціальні виклики, зберігаючи функціональність і динамічно відновлюючись після криз. В умовах мінливості та невизначеності безпекового середовища регіональна стійкість охоплює забезпечення соціально-економічної стабільності, захист інфраструктури, адаптацію до вимушеного переміщення населення та ефективне місцеве управління для протидії загрозам. Проблеми забезпечення регіональної стійкості досліджуються в контексті формування розгалужених систем оцінювання ризиків на рівні регіональних мереж та розробки реєстрів можливих і реальних загроз [15, с. 43—54]. Для оцінки ситуації в прикордонному просторі застосовується поняття «адаптивна стійкість», яким характеризується здатність прикордонних регіонів протистояти деструктивному впливу, швидко адаптуватися до загроз і зберігати ефективність функціонування.

На основі коефіцієнтів регіональної стійкості в контексті планування відновлення України та формування безпекового регіонального середовища пропонується виокремлення трьох макрорегіонів:

- Східного (фронтиру) — території / регіону вздовж кордону з РФ та РБ, де рівень загрози прямого військового вторгнення є найбільшим і де має розміщуватися чимало військових об'єктів стримування ворога;

- Центрального (опори) — межові регіони з фронтірною зоною, з помірним рівнем загрози військового вторгнення;
- Західного (тилу) — території, розташовані найближче до країн ЄС із мінімальною загрозою прямого вторгнення з боку РФ. Згідно з таким макрорегіональним поділом фахівці рекомендують визначати оптимальні стратегії подальшого розвитку держави, планувати розміщення виробничих потужностей, систему розселення, переглядати транспортні коридори й логістику [16].

Забезпечення стійкості регіонального безпекового простору України є непростим завданням. Стратегії його вирішення мають зводитися до конструювання дієвих алгоритмів консолідації суспільства й налагодження скоординованої діяльності держави в напрямі захисту локальних культурних інтересів, а також системного наукового аналізу факторів, здатних провокувати загрози міжрегіональних конфліктів. Саме в дискурсивному просторі безпекової регіоналістики можливо з'ясувати джерела ідентифікаційної та ментальної специфіки українських регіонів, сформулювати уявлення про співвідношення в кожному регіональному соціумі амбівалентних тенденцій, кризових явищ, конфліктогенних і загрозливих ситуацій. Розвиток безпекової регіоналістики здатний забезпечити розуміння того факту, що в переобтяженому насильством світі стратегії безпеки безпосередньо залежать від внутрішньорегіональної динаміки й відповідних безпекових дискурсів [17, с. 217—234].

Дискурсивний простір безпекової регіоналістики здатний запропонувати нові інтерпретації поняття «сек'юритизація», обумовлені зростанням ролі інформаційної безпеки в умовах воєнних дій і впровадженням новітніх інструментів захисту. Хоча теорія сек'юритизації справила величезний вплив на всю сферу безпекових досліджень, критиків її основних положень ніколи не бракувало. Зберігає вона актуальність і в сучасних реаліях як теоретична основа розуміння сучасних виявів політики безпеки [18, с. 178—188]. На відміну від закордонних досліджень, де сек'юритизація розглядається як окремий напрям міжнародних безпекових студій та відрізняється широкою різноманітністю концептуальних підходів, в українському науковому просторі вона викликає значно менше рефлексій. Це виглядає досить дивним, адже концепт сек'юритизації має суттєвий потенціал для продуктивного осмислення та критичного аналізу сучасних практик безпеки, дає змогу оцінити не тільки події, що нині відбуваються в Україні та світі, а й саму суть, природу міжнародної безпеки, її зв'язок з політичними процесами.

Сподіваємося, що концептуалізація та інституалізація безпекової регіоналістики спричинить активізацію теоретичних рефлексій і публічних дебатів, спрямованих на вироблення стратегій вибудови архітектури міжнародної, національної та регіональної безпеки. Перехід відповідних дебатів із теоретичної площини у практичну дасть змогу відшукати відповіді на питання: яким має бути повоєнний національний і регіональний безпековий простір України, які стратегії відновлення безпекового середовища будуть найбільш дієвими та ефективними, якою має бути структура регіональних кластерів безпеки України? Не підлягає сумніву той факт, що адекватне стратегування повоєнного відновлення та розвитку регіонів України має бути підпорядковане комплексному розв'язанню загальнобезпекових питань

на основі формування алгоритмів регіональної безпеки кожної територіальної громади як детермінанти її розвитку. Кластери безпеки мають функціонувати як інструмент координації економічних і соціально-гуманітарних безпекових ініціатив для швидкого реагування на трансформаційні виклики.

Українські мілітарні реалії обумовлюють формування безпекових регіональних кластерів на основі визначення ступеня інтенсивності бойових дій, економічної стабільності та екологічних загроз. На основі цих критеріїв виокремлюють:

- кластери високого ризику (прифронтові / прикордонні) — Харківська, Одеська, Запорізька, Сумська, Чернігівська, Миколаївська, Херсонська області, які характеризуються високим рівнем воєнної небезпеки, регулярними обстрілами та руйнуванням інфраструктури;
- кластери середнього ризику (центральні / північні) — Київська, Дніпропетровська, Полтавська, Черкаська області, які мають вищий рівень захисту ППО, але залишаються в зоні ризику ракетних атак;
- кластери відносно безпеки (західні регіони) — Львівська, Івано-Франківська, Волинська, Закарпатська, Тернопільська, Чернівецька області, визначені як комфортні для проживання та ведення бізнесу.

Безпекова кластеризація базується також на визначенні функціональних типів територій, серед яких виділяють:

- території відновлення — мікрорегіони, де відбувалися бойові дії, які були тимчасово окуповані та зазнали руйнувань об'єктів критичної інфраструктури та житлового фонду;
- регіональні полюси зростання — мікрорегіони, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з подібними територіями регіону та зростання яких позитивно впливає на суміжні ареали;
- території з особливими умовами — макрорегіони та мікрорегіони з низьким рівнем соціально-економічного розвитку та наявними обмеженнями використання просторового потенціалу;
- території сталого розвитку — самодостатні мікрорегіони з наявним соціально-економічним потенціалом і спроможністю до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах [19].

Економісти звертають увагу на важливість розробки безпекових стратегій розвитку для кожного регіонального кластера після завершення війни. Стратегічні ініціативи планується спрямувати на те, щоб кожний регіон отримав власну модель відбудови та економічного зростання. У баченні Е. Лібанової такі моделі варто розробити для:

- Північного Сходу, де найбільшим викликом є близькість до Росії, що впливатиме на безпекові настрої та інвестиційну привабливість; регіону знадобляться спеціальні стимули, які мотивуватимуть людей залишатися, працювати й відкривати бізнес; найбільшим викликом стане відродження Сумської, Чернігівської та Харківської областей, адже близькість до кордону з РФ залишатиметься фактором стримування;

- Південного Сходу, для якого важливою проблемою стане залежність від портової інфраструктури; потрібно не лише забезпечити відновлення портів після війни, але й гарантувати безпеку судноплавства; економічне відродження Півдня неможливе без повного розмінування акваторій і гаваней, адже відновлення навігації є критичним для аграрного та металургійного секторів, які традиційно орієнтувалися на морські постачання — саме це визначатиме темпи економічного відновлення регіону;

- Заходу України, специфікою якого є обмежена екологічна місткість на фоні збереженої інфраструктури та хороших логістичних можливостей; регіон став прихистком для тисяч підприємств і наразі демонструє найвищу динаміку розвитку; утім, його надмірна індустріалізація може призвести до екологічної катастрофи; реальні резерви для розширення економічної активності є переважно у Львівській та Івано-Франківській областях, тоді як інші території вже працюють на межі можливостей;

- Центру країни, який має стати найстабільнішим драйвером економіки та рушійною силою повоєнного відновлення завдяки віддаленості від фронту та високій якості земельних ресурсів; тут ключовим завданням є модернізація агросектору та впровадження технологій, що запобігають виснаженню ресурсів [20].

Як бачимо, процес повоєнного відновлення України не буде гомогенним, оскільки кожний регіон перебуває в унікальних стартових умовах через безпекові ризики та руйнування інфраструктури. Запропоновані моделі регіональної класифікації дозволять Україні відмовитися від універсальних підходів до розвитку територій і запровадити стратегію територіальної диференціації. Це забезпечить ефективну інтеграцію кожного регіону в нову економічну та соціокультурну реальність з огляду як на безпекові виклики, так і на геопросторовий потенціал територій. Врахування особливостей регіону буде сприяти отриманню більш точних і реалістичних результатів моделювання, ефективному прийняттю рішень і розробці дієвих безпекових стратегій розвитку.

Очевидно, що стан сучасної наукової прогностики в Україні великою мірою обумовлений обставинами війни, які визначають об'єктно-предметну сферу аналітичних розробок та їх тематику. Основна увага в них фокусується на перспективах української резильєнтності у протистоянні агресору та визначенні геополітичного й безпекового статусу України. Також наголошується на можливості серйозних випробувань системи взаємовідносин між центральною, регіональною та місцевою владою, адже функціонування цієї системи суттєво ускладниться внаслідок змін у поселенській та адміністративно-територіальній структурі країни. Чи здатна допомогти подолати ці виклики безпекова регіоналістика, покаже час. Її прогностика, яка орієнтована на розробку раціональних внутрішньо- та міжрегіональних зв'язків, виявлення проблемних зон і диспропорцій, має досить високий інноваційний потенціал. Базуючись на застосуванні диференційно-адаптивних механізмів у формуванні моделей відбудови, просторової реорганізації та регіонального розвитку повоєнної України, вона здатна генерувати довгострокові плани та релевантні стратегії, які відповідають як внутрішнім потребам громад, так і зовнішнім викликам.

Отже, інституалізація безпекової регіоналістики відкриває широкий «простір можливостей» для створення та впровадження інструментів аналізу регіонально-безпекової дихотомії сучасного світу, прояснення ролі безпекового чинника у взаємодії на регіональному рівні й усвідомлення значення регіонального фактора у формуванні стабільного безпекового середовища. Вона репрезентує інтеграцію інформаційних, військово-політичних, економічних і соціокультурних складових для створення надійної архітектури стабільності, де безпека є найвищим пріоритетом для сталого розвитку регіону. Концептуальні тренди безпекової регіоналістики спрямовані на вибудову аналітичної моделі регіональної кластеризації території України, осмислення впливу розвитку регіональних кластерів на національну систему безпеки, репрезентацію системного підходу до прогнозування ризиків та управління ними на регіонально-локальному рівні.

Теоретико-методологічний інструментарій безпекової регіоналістики формує каркас регіональної компаративістики, що надає змогу репрезентувати варіативність розвитку українських територій, окреслити їх роль у геополітичних процесах і забезпечити наукове обґрунтування стратегій регіонального управління. Належний рівень розвитку безпекової регіоналістики — запорука формування культури інформаційної безпеки як стратегії готовності держав і громад до спільних викликів завдяки підвищенню рівня стійкості та взаємодії. Науковий статус безпекової регіоналістики обумовить вчасну ідентифікацію та адекватну оцінку регіональних ризиків, актуалізацію відповідальності регіональних соціумів за розбалансування безпекової динаміки, посилення згуртованості суспільства, створення спільного інтелектуального простору для підтримання належного рівня безпекової культури. З огляду на інноваційний потенціал безпекової регіоналістики вбачається доцільним її інтеграція до пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Informatsiina bezpeka: filosofske ta orhanizatsiino-pravove pidgruntia refleksii natsionalnykh interesiv Ukrainy. Kharkiv, 2024 [in Ukrainian]. [Інформаційна безпека: філософське та організаційно-правове підґрунтя рефлексії національних інтересів України. Харків, 2024. 224 с.]
2. Prudnykova, O.V. Informatsiina kultura: kontseptualni zasady ta svitohliadniy sens. Kharkiv, 2015 [in Ukrainian]. [Прудникова О.В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс. Харків, 2015. 352 с.]
3. Dotsyak, I. Rehionalni aspekty ta vyklyky v sferi informatsiinoi bezpeky Ukrainy: analiz osoblyvosti ta mozhlyvykh stsenariiv zakhystu. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: filosofsko-politologichni studii*. 2024. 55: 285-291 [in Ukrainian]. [Доцяк І. Регіональні аспекти та виклики в сфері інформаційної безпеки України: аналіз особливостей та можливих сценаріїв захисту. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2024. Вип. 55. С. 285—291].
4. Buzan, B. & Weaver, O. *Regions and powers: the structure of international security*. New York, 2003. 592 p.

5. Buzan, B. Rethinking security after the Cold war. *Cooperation and conflict*. 1997. 32 (5): 5-28.
6. Tavares, R. Understanding regional peace and security: a framework for analysis. *Contemporary politics*. 2008. 14 (2): 107-127.
7. Cooke, P., Braczyk, H.J. & Heidenreich M. Regional innovational systems. The role of governance in a globalized world. London, 1998. 442 p.
8. Taran, Ye. Formuvannia rehionalnykh klasteriv bezpeky yak napriam realizatsii transformatsiynoho mekhanizmu natsionalnoi bezpeky. *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys*. 2025. 33: 343-349 [in Ukrainian].
[Таран Є. Формування регіональних кластерів безпеки як напрям реалізації трансформаційного механізму національної безпеки. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2025. Ч. 33. С. 343—349].
9. Fedulova, L.I. Orhanizatsiino-institutsiini peredumovy formuvannia tekhnolohichnykh klasteriv yak tochok rostu ekonomiky Ukrainy. *Nauka ta innovatsii*. 2011. 7: 74-86 [in Ukrainian].
[Федулова Л.І. Організаційно-інституційні передумови формування технологічних кластерів як точок росту економіки України. *Наука та інновації*. 2011. Т. 7. С. 74—86].
10. Sölvel, L., Lindquist, G. & Ketels, C. The cluster initiative. Stockholm, 2003. 92 p.
11. Yemchenko, M.Yu. & Maistrenko, I.H. Klasterni modeli innovatsiinoi vzaiemodii u konteksti sektoralnogo vidnovlennia ekonomiky Ukrainy. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*. 2025. 10 (2): 21-25 [in Ukrainian].
[Ємченко М.Ю., Майстренко І.Г. Кластерні моделі інноваційної взаємодії у контексті секторального відновлення економіки України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Т. 10, № 2. С. 21—25].
12. Christopoulos, G. & Wintjes, R. Identifying clusters as a local innovation system. *Journal of the knowledge economy*. 2023. 15: 9784-9823.
13. Homeniuk, M.O. Klaster yak innovatsiina forma terytorialnogo rozvytku. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu. Seriia "Ekonomika"*. 2019. 1: 76-80 [in Ukrainian].
[Гоменюк М.О. Кластер як інноваційна форма територіального розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2019. Вип. 1. С. 76—80].
14. Karpenko, A.V. & Karpenko, N.M. Mekhanizm upravlinnia rozvytkom klasteriv v Ukraini yak osoblyvoiu formoiu biznes-spilnot. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2023. 2: 61—75 [in Ukrainian].
[Карпенко А.В., Карпенко Н.М. Механізм управління розвитком кластерів в Україні як особливою формою бізнес-спільнот. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2. С. 61—75].
15. Reznikova, O.O. Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovooho seredovyscha. Kyiv, 2022 [in Ukrainian].
[Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ, 2022. 456 с.].
16. Tkachuk, A. & Tretiak, Yu. Vidnovlennia Ukrainy. Rehionalnyi aspekt. *Dzerkalo tyzhnia*. 10.06.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html> [in Ukrainian].
[Ткачук А., Третяк Ю. Відновлення України. Регіональний аспект. *Дзеркало тижня*. 10.06.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html> (дата звернення: 10.03.2026)].
17. Vermenych, Ya. Kontseptualizatsiia bezpekovooho dyskursu rehionalistyky v umovakh militarnykh vyklykiv suchasnosti. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2025. 4: 217-234 [in Ukrainian].

- [Верменич Я. Концептуалізація безпекового дискурсу регіоналістики в умовах мілітарних викликів сучасності. *Український історичний журнал*. 2025. № 4. С. 217—234].
18. Lutysh, Yu. Sekyurytyzatsiia istorychnoi pam'yati pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny. *Наукoвi працi Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Обієнка: історичні науки*. 2022. 38: 178-188 [in Ukrainian].
[Латиш Ю. Сек'юритизація історичної пам'яті під час російсько-української війни. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. 2022. Вип. 38. С. 178—188].
19. Pro vnesennia zmin do deiakukh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii: Zakon Ukrainy vid 09.07.2022 r. № 2389-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> [in Ukrainian].
[Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 р. № 2389-IX. *Верховна Рада України*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 22.01.2026)].
20. Honchar, I. Demohrafynia sprohnozuvala, yakomu stanut ukrainski rehiony pislia viiny ta shcho yikh chekaie. *Главком*. 14.12.2025. URL: <https://glavcom.ua/country/society/demohrafinja-sprohnozuvala-jakimi-stanut-ukrajinski-rehioni-pislja-vijni-ta-shcho-jikh-chekaje-1092901.html> [in Ukrainian].
[Гончар І. Демографія спрогнозувала, якими стануть українські регіони після війни та що їх чекає. *Главком*. 14.12.2025. URL: <https://glavcom.ua/country/society/demohrafinja-sprohnozuvala-jakimi-stanut-ukrajinski-rehioni-pislja-vijni-ta-shcho-jikh-chekaje-1092901.html> (дата звернення: 11.01.2026)].

Надійшла / Received 12.03.2026

Volodymyr LYTVYN

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Academician of the NAS of Ukraine, Chief Researcher
Department of Military-Historical Research,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
gonzales@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7560-2482>

Yaroslava VERMENYCH

Doctor of Historical Science (Dr. Hab. in History), Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Head of the Department of Regional History of Ukraine,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
verrosla@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4445-9492>

INSTITUTIONALIZATION OF SECURITY
REGIONAL STUDIES IN THE CONTEXT OF FORMING
THE INFORMATION SECURITY CULTURE OF UKRAINE

The purpose of the article is the institutionalization of security regional studies as an interdisciplinary field of knowledge, which is focused on studying the influence of the regional factor on security dynamics, substantiating theoretical models of ensuring the stability of regional structures, analyzing regional socio-cultural processes and conflicts, studying the patterns of

formation and development of regional security complexes, and generating strategies for optimizing national and regional security policies. **The methodology** is based on the application of theories of regional security clustering, which focus on the creation of sectoral networks of regional interaction to increase stability, respond promptly to threats and function effectively in crisis conditions. **The scientific novelty** lies in the innovative representation of the theoretical and methodological foundations of security regional studies, the definition of its research area, analytical and predictive potential and significance in the formation of the culture of information security in Ukraine. **Conclusions.** It is proven that the institutionalization of security regional studies will ensure the creation of theoretical and methodological tools for understanding the regional-security dichotomy of the modern world, the formation of a reliable architecture of security stability based on a combination of information, military-political, economic and socio-cultural components, the construction of an analytical model of regional clustering of the territory of Ukraine and the development of Ukrainian security studies. Given the innovative potential of security regionalism, it is considered appropriate to integrate it into priority areas of scientific, scientific and technical and innovative activity.

Keywords: *security regionalism, information security, regional security cluster, regional analytics, security culture.*